

Skolverket transkribering av podcast för studie- och yrkesvägledare inom grundskolan

Vinjett [00:00:01] Det här är en podcast från Skolverket.

Programledare [00:00:13] Hej! Välkommen! Den här podden riktar sig främst till dig som arbetar som studie- och yrkesvägledare inom grundskolan och till dig som organiserar arbetet med studie- och yrkesvägledning. Vi ska prata om kompetensförsörjning och den nya lag som säger att gymnasial utbildning ska planeras utifrån arbetslivets behov. Påverkar den nya lagen dig som studie- och yrkesvägledare och i så fall hur? I studion för att resonera om det här har jag tre gäster. Lotta Smideborn från barn och ungdomsförvaltningen i Karlstad kommun och från Skolverket så har vi undervisningsråden Mikaela Zelmerlöow och Sofie Andersson. Varmt välkomna alla tre!

Mikaela, Lotta, Sofie [00:00:48] Tack så mycket! Tack!

Programledare [00:00:50] Jag heter Sandra Charléz. Den här lagen, den har inte kommit som en blixtnöje från klar himmel. Näringslivet har länge menat att det finns en obalans mellan vilka yrken det utbildas till och vilka yrken som det behövs kompetens till, medan studie och yrkesvägledarnas hänsyn handlar om elevernas fallenhet, intressen och betyg. Krockar de här perspektiven, vad säger du Mikaela?

Mikaela Zelmerlöow [00:01:16] Ja, de kan göra det, skulle kunna göra det, men de behöver inte göra det.

Programledare [00:01:21] Kort och koncist Vad säger du Lotta?

Lotta Smideborn [00:01:24] Jag tänker att de som Mikaela säger att de nödvändigtvis inte behöver krocka, men att de behöver få leva i symbios med varandra. Och det kanske är vissa utmaningar i det arbetet.

Programledare [00:01:37] Mikaela, du har ju ett övergripande ansvar för studie- och yrkesvägledningsfrågor på Skolverket. Vad säger du, matchar elevernas kompetens arbetsmarknaden idag?

Mikaela Zelmerlöow [00:01:47] Många menar i dag att den svenska arbetsmarknaden präglas av en missmatch mellan behov av kompetens å ena sidan som arbetslivet efterfrågar och man har svårt att hitta människor som har den rätta kompetensen, medan många människor kanske väljer andra inriktningar där det är svårare att få fäste på arbetsmarknaden. Det stämmer helt enkelt inte överens och det kan ju leda till att det blir svårt för människor såklart att etablera sig på arbetsmarknaden och det påverkar förstås ekonomin också. Det här är mer en närmare fråga, kanske för vuxna, än vad det är för elever i grundskolan. Men det betyder ju att arbetslivet måste också bli synligt för elever som går i grundskolan och det kommer vi återkomma till. Men vägledning spelar en stor och viktig roll här.

Programledare [00:02:34] Jag vet att i samtalet vi hade innan den här podden Lotta, så pratade du om det att det behöver komma in tidigare för eleverna.

Lotta Smideborn [00:02:43] Precis. Och jag tänker att det är otroligt viktigt att grundskolan är involverad i hela arbetet kring dimensioneringen. För det är ju där eleverna börjar och det är där vi har chansen att jobba med att bryta de här könsstereotypa valen och så vidare, som ju är en del i den här kompetensförsörjningen.

Programledare [00:03:01] Problematiken är komplex och den finns på många nivåer. Det menade du också, Sofie, när vi talades vid. Kan du utveckla vad du menar med den här miss matchen på flera olika nivåer?

Sofie Andersson [00:03:13] Men det är egentligen som både Mikaela och Lotta varit inne på, att det handlar både om det här övergripande, att vi har ett utbud på arbetsmarknaden av arbetskraft som inte riktigt matchar vad arbetslivet eller arbetsgivarna söker, alltså kompetensen. Men det handlar också om att vi har en mismatch i efterfrågan, att unga och vuxna för den här lagen tar sikte både på komvux och gymnasieskolan. De efterfrågar inte de utbildningarna som arbetslivet behöver mest, så mismatchen ligger där också. Vad är de intresserade av? Och då handlar det ju om sådant som branschens attraktivitet, yrkens attraktivitet. Det är inte bara utbildningen utan det är det större.

Programledare [00:03:51] Vi ramar in samtalet med lite fakta, såklart, även om vi resonerar om det. Sofie, du är ju undervisningsråd och arbetar med planering och dimensionering av gymnasial utbildning på Skolverket. Kan du ge oss lite fakta där om vad innebär de här nya reglerna? Hur kommer Skolverket in i det?

Sofie Andersson [00:04:10] I somras ändrades reglerna för planering och dimensionering av gymnasial utbildning och då pratar vi både om utbildning i gymnasieskolan men också yrkesutbildning inom komvux. Och det som är nytt som är mest intressant att prata om här i dag är att arbetsmarknadens behov också ska vägas in. När huvudmän då planerar och dimensionerar vilka utbildningar de ska erbjuda och hur många platser. Tidigare har man bara gått på vad ungdomar i gymnasieskolan och efterfrågar för utbildning. Nu behöver man ta hänsyn till både de här faktorerna och det är kanske mer unikt för gymnasieskolan än för komvux. Där finns ju det perspektivet mer tydligt med. Och målet är ju att stärka matchningen mellan de utbildningar som erbjuds och det som behövs på arbetsmarknaden. Och det Skolverket har fått i uppdrag att göra det och stötta huvudmännen i deras arbete att erbjuda ett ändamålsenligt, kallar man det då det är, utbud av utbildningar och det ska vi göra genom att ta fram regionala planeringsunderlag och i de här underlagen så tar vi fram information om arbetsmarknadens behov på kort och lång sikt. Vi tittar på ungdomars efterfrågan på utbildning och vi tittar också på hur utbildningsutbudet ser ut i dag. Det här gör vi för varje län i Sverige så att alla huvudmän kan få en ganska spetsig information om hur förutsättningarna ser ut där de befinner sig. Och utifrån det här ser Skolverket också bedömningar av vilka justeringar som kan behövas göras för att utbudet ska matcha både efterfrågan hos ungdomar och arbetsmarknadens behov av kompetens.

Programledare [00:05:37] I en tidigare podd som vi gjorde så vet jag att de här regionala planeringsunderlag att de ska förnyas vart tredje år. Vad är det man kan tänkas få syn på under en treårsperiod?

Sofie Andersson [00:05:48] Vi hoppas ju att det ska ske justeringar i utbudet. Vi ser ju att det behövs förändras en hel del, både inom gymnasieskolan, inom komvux och även om de här bedömningarna inte är styrande så att man måste följa dem så är det ju tänkt att vara, det ska ju vara riktningsgivare för huvudmännen. Så vi hoppas ju att när vi gör det här om tre år att vi ska se någon form av förflyttning av utbudet.

Programledare [00:06:10] Kompetensförsörjning, alltså att arbetsmarknaden har rätt kompetenser att tillgå, är det verkligen studie- och yrkesvägledarna jobb? Jag måste ställa den frågan Mikaela.

Mikaela Zelmerlöw [00:06:21] Det är en bra fråga. Vi brukar prata om kompetensförsörjning med två olika perspektiv eller med vägledning och kompetensförsörjning i två olika perspektiv, där man å ena sidan har kompetensförsörjningsperspektivet på vägledning där arbetsmarknadens krav och förväntningar finns på vägledaren att vägledningen ska vara som ett verktyg för att möta de här behoven på arbetsmarknaden. Och å andra sidan ett mer bildningsperspektiv eller ett individperspektiv där där vägledningen ju handlar om att identifiera elevens intressen, förmågor, fallenheter och förutsättningar. Det här är ju en balansgång som vi behöver bidra till, precis som som Sofie just beskrev. Det är inte så enkelt att bara för att man sköljs över en massa alternativ så fattar man ett beslut utan som som Lotta sa förut, det här behöver börja tidigt så att det får fäste. Alla behöver kunna få syn på sin egen framtid och den där, den bygger man liksom på och över tid. Det är ju att titta på "Hela Sverige bakar" är en liten del, ger en liten bild eller en polisserie ger en bild. Och så bygger man successivt de där bilderna så att man har en rik bank av erfarenheter

att välja mot. Och jobbar man medvetet med det här så är vägledningen ett verktyg för att bidra till kompetensförsörjning.

Programledare [00:07:48] Lotta, du arbetar ju som verksamhetsutvecklare för studie- och yrkesvägledning på Karlstad kommun. De vägledare som du träffar kommer ju i sin tur att möta elever där den här dimensioneringen av gymnasial utbildning har anpassats. Hur tänker du att det eventuellt kan påverka deras vägledning i grundskolan?

Lotta Smideborn [00:08:09] Ja, om jag pratar utifrån det perspektivet jag har med mig, då pratar vi också mycket om att studie- och yrkesvägledning är hela skolans ansvar och att det finns två delar som, två grova delar så man kan dela upp vägledningen i. Den individuella vägledningen som våra studie- och yrkesvägledare står för som handlar mycket om det individuella samtalet som vanligtvis i grundskolan inträffar inför olika valsituationer.

Programledare [00:08:37] Eleven kommer till vägledaren och sitter och pratar med...

Lotta Smideborn [00:08:38] Ja, inför gymnasievalet, inför prao och liknande och där tänker jag att det är en ganska liten del om man då ser att alla elever som kommer till gymnasieskolan har börjat hos oss i förskolan och går hela vägen till nian och den kontaktytan som eleverna har är ju mestadels med lärarna i klassrummet och där har ju den här vida vägledningen en jätteviktig roll att spela och att våra elever får chansen att jobba återkommande i klassrummet med ledningsfrågor på olika sätt så att de faktiskt har någonting i ryggsäcken när de kommer till sitt individuella samtal som oftast sker först på högstadiet som i vårt fall.

Programledare [00:09:22] Men hur tror du den kommer landa, alltså den här lagen, hur kommer den landa i deras verklighet? Vägledarnans verklighet.

Lotta Smideborn [00:09:29] Jag tänker att det är otroligt viktigt att det finns samverkan hela vägen från förskolan och genom gymnasiet så att den övergången mellan grundskolan och gymnasiet blir naturlig. Att man följer hela elevresan. Och där tänker jag att våra vägledare behöver få kontinuerlig input och att vi behöver se på Hur går det för de eleverna vi har på grundskolan som vi lämnar över till gymnasiet? Stannar de kvar? Hoppas de av? Är det rätt val de har gjort? Och så vidare. Den informationen är otroligt viktig för oss för att veta om det arbetet vi i grundskolan har gjort. Om det faller väl ut så.

Programledare [00:10:10] Mikaela, vad säger du om det Lotta säger nu?

Mikaela Zelmerlöw [00:10:12] Ja, jag håller verkligen med Lotta om det och tänker att lagen när den landar hos huvudmännen och hos rektorerna så blir det också tydligt för rektorerna att de behöver organisera verksamheten utifrån hur det egentligen är formulerat i styrdokumentet men det utrymmet utnyttjas inte alltid och det blir tydligt att för att eleverna verkligen ska ha förutsättningar att göra de här riktigt väl underbyggda valen så behöver man ta hand om de här frågorna under hela grundskoletiden och organisera verksamheten utifrån det.

Programledare [00:10:47] Hur kan kompetensförsörjningen komma att påverkas av ändringarna kring planering och dimensionering för skolans arbetet?

Mikaela Zelmerlöw [00:10:56] Jag kan börja. Jag tänker att att det blir tydligt att både vägledare och lärare behöver arbeta tillsammans med de här frågorna så att lärarna behöver vägledarnas stöd för att väva in kunskaper om arbetslivet i sin undervisning utifrån det som redan är, liksom med det kursinnehåll vi redan har. Men att koppla det till arbetslivet alltså, hur hänger mitt ämne och ämnesinnehåll ihop med en tänkt framtid? Det finns en möjlighet här att göra en tydligare koppling.

Programledare [00:11:31] Lotta, vad säger du?

Lotta Smideborn [00:11:33] Jag tänker också att det är viktigt att lyfta in skolans kompensatoriska uppdrag i det här. För vi vet också att det är väldigt stor skillnad att olika elever har olika förutsättningar utifrån både kön och socioekonomisk bakgrund till exempel. Så här är ju en viktig del om vi faktiskt ska ha väl underbyggda gymnasieval och uppväga för skillnader och det ser vi ju väldigt tydligt här. De könsbundna valen är väldigt starka. Jag som kommer från Karlstad, det ser vi väldigt tydligt. En del lever sig kvar och ska man ha en chans att jobba med det, då behöver vi börja tidigt och då är dimensioneringen i sig ingen lösning utan en del av en större helhet som måste till för att det ska faktiskt bli någon skillnad tror jag.

Programledare [00:12:21] Ser ni några fler utmaningar? Sofie, du vinkar.

Sofie Andersson [00:12:24] Nej, jag tänker vara det som du säger Lotta. Det är ju jättesant, för det vi ser är att dimensioneringen är ju en lösning på den här svårigheten. Men det finns så många andra insatser man behöver göra också. Och har man en utbildning där man har 90 % män som söker då, då indikerar ju det verkligen att då är den inte synlig för alla som skulle kunna söka den. Så vi måste titta på vad mer behöver vi göra för att komma åt det verkliga problemet? Och så ska vi lägga till en sak till när vi pratar om vad som är målet med den här lagen. Det handlar absolut om att stärka tillgången på kompetens. Men det handlar lika mycket om att stärka unga och vuxnas möjlighet att etablera sig på arbetsmarknaden. Att de faktiskt ska kunna få en position att komma ut och få ett arbete och ett arbete som de tycker om. Det är den andra delen av det hela.

Programledare [00:13:08] Och nog så viktig. Verkligen.

Mikaela Zelmerlöw [00:13:10] En av grundbultarna i vägledning är just att utmana normer och föreställningar. Och det handlar ju om om om både kön och social bakgrund och kulturell bakgrund. Där är det viktigt att vi kompenserar. Och jag tänker också att det är för elevens skull mycket, men också för arbetslivet som ju annars går miste om förmågor och kompetenser som liksom ligger i vägen av alla de här föreställningarna som man har. Ett sånt tillfälle...

Programledare [00:13:37] Man vill inte att arbetsmarknaden ska bli för snäv eller?

Mikaela Zelmerlöw [00:13:44] Nä, man behöver vidga perspektiven, vidga synfältet och allt det som blir valbart för eleven. Att förutsättningen för att den här reformen ska få genomslag är ju att vägledningen har förutsättningar och att man tänker att det måste få ta tid. Vägledningen behöver få ta tid, den behöver organiseras, men den behöver också få ta tid för att processen tar tid. Och man ska, om man ska vidga sig och erövra nya kunskapsområden och få nya idéer och tankar både om sig själv och om de alternativ som finns så behöver man tid på sig.

Lotta Smideborn [00:14:20] Men jag tänker också i och det, lärarna behöver ju också först och främst veta att de har ett uppdrag, för det är inte alla som vet att det ligger i uppdraget att jobba med studie- och yrkesvägledning i klassrummet. Så vet man inte om det så kan man självklart inte vidta åtgärder för det. Så det är ju en grundläggande del tänker jag. Och att rektorn då också ger förutsättningar i sin verksamhet för att lärare faktiskt ska kunna arbeta med de här frågorna på ett relevant sätt så att det blir en process för eleverna.

Programledare [00:14:51] Kan man säga något konkret om hur studie- och yrkesvägledningen kan eller bör stärkas eller förändras för att möta förändringarna i lagen?

Lotta Smideborn [00:15:01] Tänk att det är ju olika delar i det. Dels hur rektor eller den som är chef för studie- och yrkesvägledare och huvudman dimensionerar tjänster, för det ser ju också väldigt olika ut runt om i landet. Vi vet att studie- och yrkesvägledare ibland hoppar runt på flera olika skolor och har orimligt många elever och ta hand om och har samtal med. Så det är ju just i själva tjänsten tänker jag, en viktig aspekt i det här. Om man nu förväntar sig att studie- och yrkesvägledare ska ha en viktig och nästan avgörande roll ibland, då måste man ju också tänka hur säkerställer vi och ger förutsättningar för det i våran verksamhet så att det faktiskt finns de möjligheterna. Så det är en del i det tänker jag.

Mikaela Zelmerlöw [00:15:46] När Lotta beskriver det så kommer jag tänka på en skola som jag nyligen besökte som har fått de här förutsättningarna i grundskolan där man har skapat ett schemalagt kunskapsområde där eleverna en timme i veckan från årskurs 6 till och med årskurs nio i halvklass 60 minuter i veckan får arbeta med de här frågorna. Så att de får arbeta väldigt strukturerat tillsammans med lärare och en studie- och yrkesvägledare med kunskaper om sig själv, utmana föreställningar och en massa också om arbetslivet och yrkesutbildning eller utbildningar. Om man har på de åren man har fått arbeta på det här sättet fått eleverna att välja helt, vidga perspektiven, bredda valen och bli mera motiverade för skolämnen över huvud taget. Som ett exempel på att har man förutsättningarna så går det att förändra.

Programledare [00:16:40] Fantastiskt Sofie, hur kan man då som rektor och vägledare tänka klokt här? Jag tänker att i två olika perspektiv, om vi utgår från rektors håll först.

Lotta Smideborn [00:16:50] När det kommer till rektor tycker jag att Lotta sa så himla många bra saker där, så jag skulle hellre vilja bredda perspektivet och prata om vi nu har den här matchningsutmaningen på många olika nivåer så behöver vi också vara olika aktörer som engagerar oss för att göra någonting åt det och då tänker att branscher är en jätteviktig aktör att man behöver arbeta för att yrkena ska bli attraktiva. Vad är det som gör att man inte vill arbeta inom ett visst yrke? Varför söker man inte dem? Det handlar inte alltid i första hand om utbildningen utan snarare om vad man vill arbeta med. Så där har man ett jobb att göra.

Programledare [00:17:22] PR-utmaning för olika branscher.

Sofie Andersson [00:17:25] Ja. Inte bara PR, men också det handlar om arbetsvillkor, att det ska vara liksom bra yrken att jobba i. Men sedan huvudmännen har ett ansvar att se till att dimensioneringen faktiskt blir en bra avvägning mellan både arbetsmarknadens behov och ungdomars efterfrågan på utbildning. För det är båda dessa faktorer som ska vägas in när man bestämmer vilka utbildningar som ska ges. Så man behöver hitta en bra balans däremellan och sedan behöver föräldrar också fundera över vilka alternativ ger vi till barnen från förskolan genom hela skoltiden egentligen? Man behöver med de här perspektiven, så det är inte bara så att det är rektorn som ska göra jobbet eller studie- och yrkesvägledarna som ska göra jobbet, utan vi behöver alla ta ett steg.

Programledare [00:18:06] Alla behöver pitcha in och hjälpa till. Om du som lyssnar nu är rektor eller huvudman så kan vi säga att det finns en podd som riktar sig mer till din yrkesgrupp också, så du bör söka vidare här intill på sidan så kommer du hitta den. Men nu riktar vi oss mer till yrkesvägledare. Lotta, ser du några farhågor i detta?

Sofie Andersson [00:18:31] Ja, men det är väl kanske det här med att det är mycket förväntningar i luften och att det finns en stor tilltro till studie- och yrkesvägledare. Och jag tänker att det är viktigt att bryta ner de här förväntningarna till konkreta punkter. Vem gör vad? Vart ligger ansvarsfördelningen? För det här är inte någonting nytt att vi har två parallella spår med skola och arbetsliv, utan det har ju pågått innan den här dimensioneringen. Och det finns en viss svårighet att nå varandra och mötas. Och där behöver man ju skapa tillitsfulla mötesplatser så att skolan på ett enkelt sätt kan samverka med arbetslivet. Så det tror jag är en nyckel i det här dimensioneringsarbetet att på något sätt hitta arenor där man kan vara på och få ett utbyte.

Programledare [00:19:23] För det väl inte meningen att eleverna ska läsa något de inte vill?

Mikaela Zelmerlöw [00:19:27] Nej, det är det ju verkligen inte om jag flikar in där så är det ju inte det som är avsikten med reformen heller, utan man kanske mer ser det så att man kan inte välja någonting som är osynligt och då behöver vi alla samverka och samarbeta för att det osynliga ska bli synligt. Och precis som du säger Lotta, så behöver vi skapa en tydlig struktur för det och förutsättningar för för det arbetet.

Lotta Smideborn [00:19:53] Jag tänker också att det är viktigt att elever redan från tidiga år får liksom klämma och känna och utforska yrken med olika sinnen. Att få byta miljö, att inte vara i

klassrummet hela tiden utan att få komma ut till arbetsplatser. Och hur luktar det här? Hur känns det här? Och få de intrycken och förebilder som man också kan identifiera sig med? Att det faktiskt finns byggingenjör med grönt hår och lila naglar. Och att det har jag också. Så kanske att det är något för mig också.

Sofie Andersson [00:20:21] Och sedan också att man faktiskt får veta vad kan jag göra? Och vad gör väldigt många efter utbildningen? Det är jättestora skillnader mellan olika utbildningar, hur många som faktiskt arbetar och hur många som arbetar inom ett yrke som matchar mot den utbildning man har läst. Den informationen är också väl viktig att få fram till eleverna.

Mikaela Zelmerlööv [00:20:37] Och jag tycker också att det är viktigt att lyfta fram att arbetslivet är ju inte sig själv givet utan de här eleverna som går i grundskolan nu de kommer också att vara med och forma och skapa arbetslivet och nya yrkesområden och så om man tänker på hela hållbarhetsområdet. Alla gröna yrken som växer fram som vi inte ens kunde se för några år sedan. De är ju för att det är människor med ett starkt driv för de frågorna som också skapar de yrkesområden föränderlig värld.

Programledare [00:21:06] En föränderlig värld. Sofie, du är inne på att vårdnadshavare också har ett jättestort ansvar. Mikaela, vad säger du?

Mikaela Zelmerlööv [00:21:12] Ja, det vet vi ju att vårdnadshavare har en enormt viktig påverkan på och betydelse för hur eleverna väljer.

Programledare [00:21:23] Man gör som pappa gjorde eller mamma gjorde eller något annat.

Mikaela Zelmerlööv [00:21:26] Och deras föreställning om hur gymnasieskolan ser ut som, som är väldigt förändrad från när de allra flesta gick i skolan. Jag hörde ett fint exempel häromdagen ifrån Södertälje kommun där man arbetar med, bjuder in föräldrar till, inte till informationsmöten om gymnasieskolan. För det har man också, utan man har en utbildningskväll i valkompetens för föräldrar och det är väldigt välbesökt. Och har också förändrat, har också bidragit till att vidga perspektiven på elevernas val så att man väljer mer underbyggt och bredare och mindre påverkan av föräldrarna därför att man har föräldrarna med sig. Och här har vi stora grupper av föräldrar från andra kulturer och då jobbar man ändå, när ändå gruppen på lätt svenska när man har hittat ett grepp på när man kan nå alla föräldrar på ett sätt, eller många föräldrar på ett jättebra sätt.

Lotta Smideborn [00:22:27] Jag tänker att det handlar ju mycket just kopplingen till vårdnadshavare också om det här med realistiska val, att det kan ju bli en del stängande, att eleverna kanske kommer in på ett program, men att man också ska komma ut med någonting värdefullt på andra sidan. Och där behöver vi alla jobba med att döda den här myten om att samhällsprogrammet är brett till exempel. För det är ju en uppfattning som väldigt många vårdnadshavare har att "jamen då kan du gå det, det är brett" ja, fast det är inte så brett om man är skoltrött redan när man börjar. Man kommer ut med kanske inte så höga betyg och inte sugen på att plugga vidare om man är för bra för komvux rent krasst och hamnar i något slags moment 22. Så det är ju en sådan tydlig grej just kopplat till vårdnadshavare.

Programledare [00:23:12] Superfin avslutning på det samtalet. Stort tack för att ni var här och gav dessa kloka tankar. Lottas Smideborn, Mikaela Zelmerlööv och Sofie Andersson. Stort stort tack!

Mikaela, Lotta, Sofie [00:23:24] Tack!

Programledare [00:23:25] Vill du veta mer så finns det mycket information på Skolverket.se. Där kan du fördjupa dig i planering och dimensionering. Stort tack för att ha lyssnat!

Vinjett [00:23:45] Det här var en podcast från Skolverket.